HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl : 3 — 15 Şubat 1934 — Sayı : 33

LOHUSALIK ÇAĞI

Baş tarafı 29 cu sayıda

Kırkı içinde çocuk

Yeni doğan bir çocuk yedisi içinde, hatta kırkı çıkıncıya kadar odada yalnız bırakılmaz. Bırakıldığı takdirde, çocuğun «iyi saatte olsunlar» ın, yani cin ve perilerin şerrine uğraması, bunlar tarafından kapılıp götürülmesi , şeytanın çocuğu değiştirmesi gibi tehlikelerin mevcudiyetine inanılır. Bu tehlikelerden birine maruz kalan çocuklar zaif,sıska ve sevimsiz olur, hastalanır ve nihayet ölür. Bu itibarla, çocuğu bu müddet içinde yalnız bırakmamağa fevkalade dikkat ederler.

Mahaza çocuğu, bir katî mecburiyet dolayısile, odada yalnız bırakmak icap ederse, o zaman yanına su, maşa, süpürge gibi birşey bırakmak, yahut yastığı altına kuran, ekmek, kara saplı bir pıçak veya bir çakı konulmak âdettir. Şukadar ki, bunlardan kara saplı pıçak, çok defa çocuğun kırkı çıkıncıya kadar baş yastığı altında bulundurulduğu gibi çakı da, alelekser göbeği kesilen çakı olur. Bununla beraber, çocuğun beşiği üzerinde ve aynı müddet zarfında ya bir enam veya bir muska sureti daimede bulundurulmakta usuldendir.

Çocuğu nazara karşı korumak ta ehemmiyete şayan bir meseledir. Bunun için yüzüne mavi ve nadiren al bir bez örtülür; doğumu müteakıp çocuğun ilk yaptığı kakası bir bezin içine konularak üzerine çörek otu ve üzerlik tohumu ilavesinden sonra bir çıkı halinde lohusa odasının kapısı üstüne asılır. Bundan maksat ta, altından geçenlerin nazarı değmemesi, yani bunun defi nazar oluşudur. Yine, çocuk bilhassa yedisi içinde, yakın akrabası müstesna olmak üzere, yüzü açılıp hariçten hiç bir kimseye gösterilmez, gösterilmek istenmez. [illegible]kü, hariçten çocuğa bakanlar arasında « âdet hali» nde olan kadınların mevcudiyeti ihtimali göz önünde bulundurulur. Şayet, bu halde olan bir kadın çocuğun yüzünü açıp bakarsa, bebeğin «Ruhye» hastalığına tutulacağı itikadı mevcuttur.

Çocuk lohusa ziyaretine gelen misafirler gittikten sonra ağlayacak olursa nazar değdiğine hükm

edilir. Bu takdirde, bir tas suyun içine ocak veya mangalda yanan ateş parçalarından üç parça kor atılarak söndürülür ve bu kömürlü sudan çocuğa içirilir.

Çoçuk yedisi içinde daima annesinin yanında ve tahsisen ön tarafında yatırılır. Annesinin de bu müddet içinde çocuğa arkasını dönüp yatması iyi sayılmaz. Şayet yatarsa, çocuk «sarılık» olur. Ankara ve havalisinde ise, bu telekkinin aynı zamanda lohusa kadınla ilişikli bir tarafı olduğuna da tesadüf edilmektedir, yani lohusa sarılık ve albastı hastalıklarına tutulmamak için çocuk, annesinin önünde yatırılmak âdettir. Annesinin bu yolda her hangi bir dikkatsizliği yüzünden sarılığa tutulduğu zannedilen çocukların tedavisi için de, ergen bir kız tarafından yakasiyle kolu sarı iplikle işlenmiş bir gömlek giydirilir.

Yeni doğan bir çocuğun kırkı çıkıncıya kadar o evden, ikindiden sonra harice katiyen birşey verilmez. Verilirse çocuğun öleceği itikadı mevcuttur.

Yeni doğan bir çocuk, kırkı çıkmadan evden dışarı çıkarılmaz ve hatta ikindiden sonra evin bahçesinde bile gezdirilmez. Şayet gezdirilecek olursa, gezdiği yerlere şerbet dökmek icabeder. Bu esnada cin ve perilerin üzerine basılmış olması ihtimali göz önünde bulundurulur. Binaenaleyh şu suretle çocuk cinlerin çarpmasından kurtulmuş olur.

Kırk içindeki âdet ve inanmalar arasında çocuk ve aynı zamanda lohusanın bez, çamaşırlarile ilişikli olanlar da kayda şayan bir mahiyet arzeder. Binaenaleyh, bunları da [A] ve [B] maddeleri içinde sırasile kaydediyoruz.

A. Âdetler.

1) Çocuk, lohusanın bez ve çamaşırları kırk gün akşamdan sonra, yani geceleri dışarda kalmak iyi sayılmaz. Cinlerin her hangi bir kötülüğünden korkulur. Eğer, bir suretle kalmış olursa bunlar alınmayıp güneşin doğmasına, yani güneş görmesine bırakılır. Ertesi gün tekrar yıkanıp asılır ve sonra alınır. Şayet gece herhangi bir zarureti katiye dolayısile alınmak icap ederse, bu takdirde bezler bir ateş üzerinden geçirilerek kullanılabilir.

2) Çocuğun bezini yıldız görmüşse, bezler bulunduğu yerden alınmaz, ertesi gün güneşte bırakılır, yeniden yıkanılarak kullanılır.

B. İnanmalar.

1) Çocuğun bezleri besmelesiz yere atılırsa şeytan karıştırır.

2) Bezi gece dışarda kalan bir çocuk yaramaz olur.

3) Çocuğun, hatta lohusanın, bez suyu ayak altına dökülürse çocuğu, şeytan tutar, cin ve periler çarpar.

4) Kırkı içinde bir çocuğun gün yarısı olduktan sonra kirlenmiş çamaşırları yıkanmaz ve suyu da bir yere dökülmez. Çünkü, gün yarılanmış ve binnetice eksilmiştir. Onun için çocuğun ömrü eksik olurmuş.

M. Şakir

BURDURDA DÜĞÜN ÂDETLERİ

1 — Nişan

Erkeğin annesi kızı görmeğe gider. Buna [görücü] tabir ederler. Erkeğin annesi sedire kurulur. Kız anasına meseleyi anlatır. Kızın anası razı olursa, kız süslenir, elinde bir tepsi üzerinde kahve fincanları olduğu halde içeriye girer. Görücülere kahve dağıtır. Bu suretle kız, görülüp karar verilir. Bundan sonra nişanlanmağa sıra gelir.

Erkek kıza bir altın yüzük gönderir. Kız tarafı da ona sırmalı bir bohça içinde bir yazma, cepken, şalvar, bir kenarı püsküllü çorap, para kesesi, saat kesesi, iç çamaşırı, sırmalı uçkur gönderir. Bu suretle iki taraf yekdiğerine nişanlanmış olur.

2 — Nikâh

Bu merasimde kız ve erkek birbirini katiyen göremez, nikâh kararlaştırıldığı gün iki tarafın ihtiyarları bir araya gelip kızın evine giderler, kız kendine akrabalarından birini vekil eder. Erkek te vekilini intihap eder. Kız ve erkek ayrı ayrı odalarda oturur. Evvelâ kızın vekili gidip, kızdan muvafakat cevabı ister, iki kişi vekilin arkasında şahit sıfatile muhavereyi dinlerler. Erkekten de bu suretle muvafakat cevabı alındıktan sonra iki vekil karşı karşıya durur. İmam ortada oturur. (Mihri müeccel) ve (Mihri muaccel) denilen para üzerinde görüşülüp karar verilir. Ondan sonra imam bir dua okur. Meclise şerbet dağıtılır ve nikâh merasimi biter. Bu hemen her yerde aynı suretle olur.

3 — Davet

Düğünün tekarrüründen sonra davet yapılır. Oğlan ve kız evi davetlileri ayrı ayrı çağırır. Kız evi davetlilerini pazar günü davet eder. Davet edilen kadınlar salı günü için hamama, çarşamba günü için kına basmağa, çarşamba gecesi için kına gecesine, perşembe günü gelin götürmeğe davet edilirler. Oğlan evi de davetleri pazar günü yapar. Davet edilen kadınlar salı günü hamama, çarşamba günü için kına basmağa, çarşamba gecesi için kına gecesine perşembe günü gelin almağa [bir kısmı yalnız gelin görmeğe] cuma günü gelin yanına davet edilir. Erkek davetliler yalnız oğlan evi tarafından perşembe günü gelin alma, perşembe geces güvey koyma için davet edilir.

4 — Hamam eğlencesi

Salı günü oğlan ve kız evinin bütün davetlileri doğrudan doğruya hamama giderler. Gelin ailesi ve kendi yaşındaki arkadaşlarile beraber öğleden evvel hamama gelir. Daha misafirler yeni gelmeğe başlarken soyunur. Davetlileri birer birer karşılar. Soyunmasına yardım

eder ve içeriye götürür. Davetliler yıkanmağa başladıkları vakit gelin bütün kurnaları dolaşır, yıkananların çıkmasına yardım eder. Son misafir çıkıncıya kadar gelin hamamda kalır. Ondan sonra yıkanır, çıkar ve giyinir. Genç kızlarla beraber ellerine aldıkları bir mumu yakarak şadırvanın etrafında üç kere dolaşırlar.

Bu dolaşma esnasında tef çalınır ve makamı mahsusile türküler söyle. Mesela:

Şu İzmirin menekşesi top biter
Arasında yedi türlü ot biter
Benim derdim seninkinden besbeter

Ağlama kuzum ağlama vazgeç anandan
Analar da ayrılır en son kızından.

İzmir dağlarında lâleler biter
Lâlenin kokusu cihana yeter
Birgün gelir kız anasın terkeder

Ağlama kuzum ağlama vazgeç anandan
Analar da ayrılır en son kızından.

Bu merasim bittikten sonra bütün misafirler arabalara binerek kız evine giderler. Akşam yemeği orada yenir. Fakat bu yemek oğlan evi tarafından hazırlanarak gönderilmiştir. Gece bir müddet oturulur. Tef çalınır. Genç kızlar oynarlar ve sonra hamam eğlencesine nihayet verilir.

5 — Kına basma

Çarşamba günü kına basma günüdür. Kız evi tarafından davet edilen misafirler öğleden evvel kız evine giderler.

Diğer taraftan oğlan evi tarafından davet edilen misafirler de oğlan evinde öğleden evvel toplanır. ve takım takım kız evine giderler. Kız evinde tefçi kadın sofada bulunur ve şu nağme ile misafirleri karşılar:

Ayak ayakta merdivenim
Azametle geliyor misafir hanım

Bu nağmeyi işiten ev sahibinin akrabasından bir kadın kim geliyor, diye sorar, aldığı cevap üzerine filan hanımlar geliyor diyerek yeni gelen misafirlerini odadakilere haber verir.

Sonra öğle yemeği yenir. Bütün düğün yemeklerinde ekmek kullanılmaz, munhasıran pide kullanılır.

Çarşamba günü yemek listesi şudur:

1 — Çekme: Pirinç pilavı üzerinde kızartılmış et bulunan mahallî bir nevi pilavlı et.

2 — Gaziler helvası veya irmik helvası

3 — Bulgur plavı.

En kibar ailede yenen yemekte çatal knllanılmaz. Yemekten sonra eller sabunlanır ve her davetli için ayrı bir havlu kullanılır.

Kahveler içilerek bir müddet oturulur. Sonra gelin olacak kız misafirlerin bulunduğu salona getirilir. Hazır bulunan bütün misafirlerin elini öper. Beş altı yaşındaki çocuklar bile bu el öpmeden istisna edilmez. Sonra gelin bir köşeye çekilir ve el bağlıyarak

ayakta durur. Bu esnada güvey evinden gönderilmiş bir tepsi içerisinde biraz kına, bir gümüş hamam tası, bir arşın kadar kırmızı gaz boyaması meydana çıkarılır.

Bunlar, güveyin akrabasından yaşlı, aile hayatında mesut yaşamış, zevci hayatta, müteaddit evlat sahibi olmuş, çocukları kızlı oğlanlı hepsi berhayat olan bir kadının önüne götürülür.

Kadın tasın içinde kınayı su ile karıştırır. Sonra gelin hanım bu hanımın elini öperek önüne diz çöker. Kadın gelinin avucuna bir parça kına koyduktan sonra avucunu kırmızı gaz boyamasile sarar. Sonra davetlilerden evvela güveyle münasebeti olanlar ve kızın müstakbel kaynanası kalkarak hediyesini gelinin avucuna kor. Konulan hediyenin cinsi tefçi kadın tarafından yüksek sesle ilân olunur. Mesela:

— Kaynana hanım tarafından bir beşi birlik altun var...

Sonra sıra ile diğer akrabalar hediyelerini korlar ve bütün bu hediyeler aynı tarzda haykırılır. Bu merasime bütün davetlilerin bir hediye ile iştirak etmiş olması şarttır.

Akşama doğru kına basma ismi verilen bu merasime nihayet verilir.

Herkes gece eğlenceye tekrar gelmek üzere evine gider.

6 — Kına gecesi

Çarşamba akşamı iki yerde eğlenti vardır:

1 — Kız evinde kadınlar.
2 — Oğlan evinde erkekler.

Kız evindeki eğlence:

Düğünün en eğlenceli, en ehemmiyetli gecesi bu gecedir.

Poplanan kadınlar geç vakte kadar eğlenirler. Başlıca eğlenceleri musıkidir. Bir kadın tef çalar. Buna şayet genç kızlar arasında ut çalmağı bilen varsa o da iştirak eder. Genç kızlar, hatta genç kadınlar kalkarak oynarlar. Oyun türküleri Anadoluyu baştan başa dolaşan ve zaman zaman bütün memleketi kaplıyan malum türkülerdir. Recebim, Kördoğlu, Kaz Ahmet, v. s. Kadınlar herhangi bir genç kızın oyun oynamasını isteyebilirler. Hatta bu teklifin hususî bir manası da vardır. Şayet herhangi bir genç kızın oyuna kalkmasını istiyen kadının yetişmiş bir oğlu varsa o kızı oğlu için istemek tasavvurunda olduğunu hissettirmiş olur. Bu tarzda eğlence epeyce devam eder. Sonra davetlilerin teklifli kısmı veda ederek ayrılır, ailenin samimî dostları, gelin olacak kızın arkadaşları kalır.

O vakit raks, eğlence daha hususî bir şekil alır, genç kızlar tefçi kadına kendileri için niyet tuttururlar. Kadının hafızasından ve irticalen söylediği maniler üzerine gülüşürler. Bazı mahallî oyunlar oynarlar. Mesela: değirmenci oyunu gibi... En sonra gelini oyuna kaldırırlar. Gelin mütemadiyen yarım saat, hatta bir saat kadar hiç istirahat etmeden oynatılır.

Bu oyuna ancak (kınacı kadın)ın gelini çağırması nihayet verdirir.

(Kınacı kadınlar) şehirde sırf bu meslekle geçinen bir kaç kadındır. O akşam için sureti mahsusa da celp ve davet edilir. Kendisine ailenin verdiği hediyeler salonun oturduğu köşesinde teşhir edılir. Gelin olacak kızın oyuna kalktığı dakikaya kadar bu kadın köşesinde sakin ve sessiz oturur. Fakat gelin oynamağa kalkınca liğenini, taslarını, bezlerini, kınasını hazırlamağa başlar. Hazırlığını bitirince aşağıdaki kıtayı makamı mahsusile okuyarak gelini davet eder:

Hey kızım, atalarım
Hazır oldu kınalarım
Yüksük, servi, benek, aytop
Her çeşitten kınalarım.

Gelin biraz nazlanır. Sonra akranlarının ısrarile kınacı kadının önünde diz çökerek oturur. İşte bu sırada tefçi kadın çalmağa ve gelinin arkadaşları hep bir ağızdan söylemeğe başlarlar:

Antalyadan aldım yaprak kınayı
Bezirgândan aldım . . . . . .
Yakma yengem yakma sen bu kınayı
Yaktığın kınaya pişman olursun.

Gözümün sürmesin kömür etmeyin
Elimin kınasın çamur etmeyin
On beşlik kızını gelin etmeyin
Yaktığın kınana pişman olursun.

Gel kuzucuğum gel kınalar yakayım
Ak mermer üstüne pekmez dökeyim
Gitte ben burada hicran çekeyim
Annesini koyup giden nazlı kuzu vay!

Gelin bu sırada bol bol ağlar, hattâ ağlamazsa yanında bulunanlar kızcağızı çimdikliyerek zorla ağlatırlar.

O ağlamağa devam ederken kınacı kadın hususî bir itina ile kınasını kor.

Gelin eline konulan kınanın kızın mensup olduğu içtimaî tabakaya göre hususî şekilleri vardır. Eğer gelin avam tabakasına mensup ise eline (yolma kına) konur. Eğer esnaf sınıfına mensup ise (yüksük, benek, aytop) ismi verilen şekillerden birinde kınalanır. Eğer eşraf sınıfından ise elinin kınası için (servi, kuş, yıldız) ismi verilen şekillerden birisi tercih edilir. Gelinin eli iyi bir surette kınalandıktan sonra her iki eli de kırmızı bir gaz boyamasile bağlanır. Ondan sonra kınacı kadın hazır bulunan bütün kadın ve genç kızların eline kına kor. Bundan hiç kimse istisna edilemez. Kınacı kadının teklifini kabul etmemek ev sahibine hakaret ve müstakbel çiftin saadetini arzu etmemek manasında telakkı edilir. Onun için matem gibi bir mazereti olanlar (Burdur ve havalesinde «yas zamanı» ismini verdikleri matem müddeti zarfında kadınlar ellerini kınalamazlar) daha evvel müsaade alarak merasimin bu safhasına iştirak etmeden giderler. Bütün davetlilerin elleri bağlandıktan sonra o geceyi evde geçirmiyecekler evlerine giderler. Gelin ile beraber kalacak olanlar odalarına çekilirler. Oğlan

evinde evvela güvey olacak delikanlının erkek akraba ve teallukatı, gelinin erkek akraba ve tealukatı toplanır, görüşürler. Bu sırada gelin evinden bir tepsi üzerinde hazırlanmış bir parça kına gelir. Bunu orada bulunan güveyin sağdıçı kalkar ve güveyin sol elinin avucunun ortasına kor.

Ondan sonra orada hazır bulunanlar hediyelerini verirler. Sonra genç olmıyan davetliler kalkar. Gençler artık rakı masasının etrafına geçerler, mütemadiyen içerler. Sonra güveyi zorlarlar. "Git bize ilk defa temas ettiğin kahbeyi getir oynasın!..„ derler. Güvey gider, kadını oraya getirmemek çok büyük ayıptır. Onun için güvey kadını gerek rızasıyla gerekse cebren arkadaşlarının bulunduğu eve getirir. Orada sabaha kadar içerler ve nihayet sızarlar.

7 — Gelin alma

Perşembe günü, öğleye doğru davetliler güvey evinde toplanır. Öğle yemeği yerler. Sonra kızın evine giderler. Orada arabalar zaten hazırlanmıştır. Gelin tuvaleti ikmal edilmiş uzun duvağı yüzünden aşağıya iner. Odadan hareket edince tefçi kadın (gelin okşama beyitleri) ismini verilen beyitleri okumağa başlar:

Tepsiye koyarlar tuzu
Üstüne örterler bezi
Annesinin nazlı kızı
Gidiyor hey arslanım hey!

İstanbuldan aldık tası
Nerelerden gelir sesi
Evimizin eglencesi
Gidiyor hey arslanım hey!

Evin kapısile arabanın kapısı arasına perde gerilmiştir. Gelin çarşaflı olarak arabaya girer. Misafir hanımlar da arabaya binerler. Önde erkekler yürür, delikanlılar alayı atlarla takip ederler. Bazan da silâh atarlar. Hemen bütün şehri dolaşırlar. Tekkelerin ilgasından evvel gelin alayının en önünde şehirde maruf tek bir bektaşi dervişi tevhit ve şehadet getirir, nefesler okurdu. Gelin bu suretle kocasının evine gelir, arabadan çıkıp kadınların arasından geçerek damadın beklediği odaya girer, orada kayınvalde gelini damadın yanına oturtur. Oğluna bir şekerli kahve verir. Gelin kocasının evine girerken kapının sağına ve soluna konmuş bulunan tereyağı ve balı havi destileri ayağıyla devirir, yağ ve bal dökülerek birbirine karışır. Kırılan destilerin parçaları sayılır. Destiler kaç parçaya bölünmüşse gelinin o kadar çocuğu olacağına inanılır.

Gelin damadın yanından çıktıktan sonra akşama kadar davetlilerle oturur.

8 — Güvay koyma

Güvey koyma mühim bir hususiyet göstermez. Yatsıdan sonra önde mumlar güvey ile arkadaşları evin kapısına kadar gelirler. İmam bir dua okur, ondan sonra güvey

KELOĞLAN
(MASAL)

Evel zaman içinde kalbur saman içinde bir varmış, bir yokmuş. Bir Keloğlan varmış. Bu Keloğlanın bir de ihtiyarca anası varmış.

Bu fakir ana oğlun gayet zengin bir komşuları varmış. Ona bey derlermiş.

Bir gün Keloğlan sokakta oynarken bir nohut danesi bulmuş. Nohudu yerden almış, eve anasına koşmuş:

— Ana ben bugün sokakta oynarken bir nohut buldum. Bu nohudu evimizin bahçesine ekeceğim. Bir çok nohut olacak. Seneye tarlaya ekeceğim. O zaman daha çok nohut olacak. Ondan sonra ben nohut tüccarı olacağım, zengin olacağım. Sen şimdi git, bana beyin kızını allahın emrile iste, demiş. Anası:

— Oğlum biz fakiriz. Onlar ise zengindir. Hiç bir nohut bulmakla bey kızını sana verir mi? diyince Keloğlan anasına kızmış:

— Sen git bir defa söyle. Vermezse kendisi bilir, diyerek anasını beyin evine göndermiş.

Anası beye gitmiş, gitmiş ama kız için bir şey söylemeğe bir türlü dili varmamış. Akşam olunca eve dönmüş, gelmiş. Keloğlan anasına:

— Ne yaptın ana, söyledin mi, ne dediler, kızı verecekler mi? Diyince anası:

— Oğlum, bir türlü dilim varıp ta söyliyemedim, daha doğrusu utandım, demiş.Bunun üzerine Keloğlan anasına kızmış:

— Vay koca cadı, demek utandın ha. Bana bak ana, ben nohut tüccarı olacağım be. Bizim komşu bey o zaman benim yanımda kaç para eder. Yarın her halde gidip kızı bana isteyeceksin, demiş. Anası ertesi gün beyin evine gene gitmiş, fakat bir şey söyliyemeden evine dönmüş. Keloğlan kızmış:

— Eğer, demiş, yarın da istemezsen sana yapacağımı ben bilirim.

Zavallı anası ertesi gün tekrar beyin evine gitmiş. Komşu kadının böyle üç gündür gelip gitmesi beyi düşündürmüş. Kendi kendine:

— Acaba bu kadının ne zoru var, hele şunu bir çağırayım, demiş. Hizmetçilerine:

— Bana şu kadını çağırın. Bakalım ne istiyor, diye emretmiş. Hizmetçiler kadını çağırmışlar. Kadın da beyin yanına gitmiş. Bey:

---

içeri girer. Girerken arkadaşları tarafından yumruklanır. Güvey içeri girdikten sonra arkadaşları silâh atar.

9 — Gelin ardı

Cuma günü, güvey ailesi tarafından gelinin kadın akraba ve arkadaşlarına mükellef bir ziyafet verir ve buna da gelin ardı derler.

Enver Behnan

— Kadın, demiş, sen üç gündür gelip gidiyorsun. Ne istiyorsun bakalım. Kadın:

— Beyim, demiş, benim Kel oğlan bir nohut bulmuş. Onu bahçeye ekecekmiş. Ondan bir çok nohut olacakmış. Onları da gelecek sene tarlaya ekecek, sonra nohut tüccarı olacakmış. Şimdi allahın emrile senin kızını istiyor. Ben de üç gündür bunun için geliyordum. Bey:

— Sen Keloğlana selâm söyle. O nohut tüccarlığından vazgeçsin. Benim kümeste kırk tane kazım var. Bu kazları kırk gün güderse ben de kızımı ona veririm, demiş.

Kadıncağız doğruca eve gelerek beyin sözlerini olduğu gibi Kel oğlana söylemiş. Keloğlan sevincinden yerinde zıplamağa başlamış. Ertesi gün Keloğlan beyin evine giderak kazları istemiş. Kırk tane kazı kümesten çıkarıp Keloğlana vermişler. Keloğlan kazları kldığı gibi çayırın yolunu tutmuş. Kazları gütmeğe başlamış. Mevsim yazmış. Öğle olup havalar ısınınca Keloğlanın da kel kafası kızmağa başlamış. Böylece Keloğlan kazlarla uğraşırken yanına birdenbire ihtiyar bir derviş çıkagelmiş. Kel oğlana:

— Oğlum bu kazlarla sen ne diye uğraşıp duruyorsun. Ben sana bir dua öğreteyim, bak ondan sonra hiç uğraşır mısın, demiş. Kel oğlan dervişin ayaklarına kapanarak duayı bir an evvel öğretmesini dilemiş. Derviş:

— Sen, demiş, sabahleyin çayıra gelince(Büber) dersin, kazların hepsi dağılır. Akşam üstü gideceğin vakit te (Macun) dersin, hepsi bir araya gelir, alır, eve gidersin. Bunu bir kaç defa denemişler ve derviş gözden kaybolmuş.

Keloğlan sabahleyin beyin evinden kazları alır, çayıra varır, hemen bir:

— Büber, der, kazlar dağılırmış. Kendisi de bir ağacın gölgesine uzanarak keyfine bakarmış. Böylece tam kırk gün kazları gütmüş. Kırkıncı gün öğle vakti derviş gene körünmüş. Keloğlana:

— Oğlum, sen bu kazları kimin için güdüyorsun, demiş. Kel oğlan da:

— Beyin kızı için, demiş. O zaman derviş gülerek:

— Oğlum, beyin kızı bu gün gelin oluyor. Bey seninle eğlenmiş. Fakat kız gene senin nasibindir. Hemen şimdi git, allah yardımcın olsun, diyerek gözden kaybolmuş. Keloğlan hemen:

— Macun, demiş. Kazlar toplanmış. Kazları önüne kattığı gibi doğruca beyin evine gitmiş. Beye:

— Beyim ben bugün hastayım. Kazları erken getirdim. Kusura bakma. Günümü yarın tamamlarım, demiş. Bey de:

— Pek âlâ, gününü yarın tamamla, kızı alırsın, demiş.

Keloğlan kazları kümese kapamış. Doğru eve gitmış. Anasına:

— Ana beyin kızı bu gün gelin oluyor, sen şimdi hemen beyin

evine git. Bana gelin odasını öğren. Bakalım, Keloğlanla eğlenmek nasıl oluyormuş. Ben onlara gösteririm, demiş.

Anası hemen beyin evine giderek hizmetçi kızlar vasıtasile gelin odasını öğrenmiş ve Keloğlana söylemiş. Keloğlan hemen beyin evine giderek gelin odasının tavanına çıkmış. İçersini iyice görecek bir delik açmış. Başlamış beklemeğe. Yatsı namazından sonra dua ederek damadı gerdeğe koymuşlar. Tam gelin güveyin elini öperken Keloğlan bir (Macun) demiş. Gelinin dudakları güveyin eline yapışmış. Yengeyi çağırmışlar. Keloğlan gene (Macun) demiş. Bu sefer de yengenin eli gelinle güveyin ellerine yapışmış, kalmış. Bey ile büyük hanımı çağırmışlar. Keloğlan onları da birer (Macun) demekle birbirine yapıştırmış. Evdeki hizmetçiler, yakın komşular hep gelmişler. Keloğlan onlara da birer (Macun) demiş. Birbirine yapıştırmış. Bey bu belânın nereden geldiğini bir türlü anlıyamamış. Memleketin hacısını hocasını çağırtmış. Hepsi de Keloğlanın bir (Macun) demesile yapışmış kalmışlar.

O zamanlarda üfürükçülüğü ile tanınmış bir kadın varmış. Beyin aklına o gelmiş. Bey:

— Gidin de bari şu koca karıyı çağırın. Belki okur, üfler de bizi birbirimizden ayırır demiş. Demiş ama her kes birbirine yapışık, kim gidip çağıracak. Keloğlan hemen tavandan inmiş. Beye:

— Beyim, ben gidip o koca karıyı getireyim, demiş. Bey:

— Aman Keloğlan, çabuk ol, demiş.

Keloğlan koşa koşa koca karının evine gitmiş. Koca karıyı ocak başında şalvarını kuruturken bulmuş. Keloğlan:

— Nine, ne yapıyorsun böyle ocak başında. Seni bey istiyor. Haydi çarşafını giy de gidelim, demiş. Nine:

— A oğlum, görüyorsun ya, ihtiyarlık. Ne yapayım, aptestimi tutamadım, şalvarıma kaçırıverdim, şalvarımı yıkadım da onu kurutuyorum. Ben böyle şalvarsız kabil değil bir tarafa gidemem, demiş. Keloğlan:

— Canım nine, sokakta kimsecikler yok. Çarşafını arkana giyer, öylece gidersin, demiş. Koca karı Keloğlanın sözüne kanmış. Çarşafını giyerek beyin evine doğru yürümeğe başlamışlar. Yol üzerinde bir dere varmış. Dere başına gelince koca karı fikrinden caymış.

— İmkânı yok, ben gidemem, demiş. Keloğlan:

— Canım nene, bak, sokaklarda kimse yok. Çarşafını yukarı çekiver, ben önden sen arkadan dereyi geçeriz, diyerek koca karıyı gene kandırmış. Koca karı çarşafını yukarı çekmiş. dereyi geçerken tam ortaya gelince Keloğlan:

— Macun, demiş. Koca karının etekleri beline yapışmış.Koca karı:

— Eyvah, demiş, ben böyle nasıl giderim. Keloğlan:

— Nineciğim, kendin de görüyorsun ki sokaklarda kimsecikler yok. Ne olur, gidiverelim. Beyimizin hatırı yok mu hiç, ne olursun gidiverelim. Koca karı Kel oğlanın sözlerine gene kanmış, yola çıkmışlar. Giderken aralığın birinden bir ihtiyar adam çıkmış:

— A, demiş, koca karıya bak. Elinde tuttuğu lülenin ateşli tarafını koca karının kıçına değdirmiş. Keloğlan gene bir:

— Macun, demesile, ihtiyarın lülesi bir tarafı koca karının kıçına, bir tarafı eline yapışmış kalmış. Ne yapsınlra?Çarünaçar o halde beyin evine gitmişler. Bey bakmış ki medet umdukları nine kendilerinden daha fena bir halde. Başlamış ağlamağa. O zaman Kel oğlan:

— Beyim, demiş, bütün bu işleri yapan benim. İstersem sizi şimdi ayırırım. Fakat bana kızını verecek misin? Bey:

— Peki, kızımı sana verecegim, demiş. Kel oğlan:

— Şu adamlar da şahit olsunmu? diyince Bey:

— Olsun, demiş. Keloğlan:

— Büber, demiş. Hepsi de birbirinden ayrılmış. Bey bu işe şaşakalmış. Sonra bey kızını Keloğlana nikâhlamış. Kırk gün, kırk gece düğün, dernek yapmışlar. Kırk birinci gün Keloğlanı gerdeğe koymuşlar. Hâlâ da geçinip gidiyorlarmış.

Osman Nazif

 ESKİ BİR VAK'A

Karamanda Kasım adında bir adam oğlile beraber Hıcaza gider. Bunun Huri adındaki güzel kızını mahallenin imamı baştan çıkarmak ister. Kız imamın gönderdiği habereret cevabı verir. İmam kızı aldattırarak gûya başka kızın gelin hamamı varmış gibi ona çağırtır. Erkek hamamını kiralar, düğün burada olacak diye kızı hamama sokturur. Kız içeri girince imamla karşılaşır, istifini bozmıyarak aman efendi çok iyi yaptın, biraz içki de getirsen, eğlensek der. İçki getirilir, kız imamı sarhoş eder, sakalının bir yanile bıyığının bir tarafını kazır, hamamdan sıvışır. İmam ayılınca herkese kepaze olur. Öfkesini çıkarmak için kızın babasına kızın baştan çıktı diye mektup yazar, Hicazdan gelince de söyler, iftira eder. Baba oğul öfkelenirler, kızı kıra götürüp kesmeğe karar verirler. Kardeşi götürür, kesmek ister, fakat kıyamaz, babasından da korkar, yalnız parmağını keserek kanlı elbisesinden bir parçasını babasına getirir. Ne olduğunu bilmiyen kız o sırada kardeşine şu acıklı sözleri söylerse de kardeşi ehemmiyet vermeyip bırakır, gelir:

Geceden yüklendi Hurinin göçü
Kavağa sarıldı ibrişim saçı
Nedir ağam nedir Hurinin suçu
Aman kardeş aman gel koyup gitme
Beni şu yerlerde derbeder etme.

Bunarın başında bağladın beni
Kestin parmacığım durmadı kanı
İllahmıder ahım kardeşim seni
Aman kardeş aman gel koyup gitme
Beni şu yerlerde derbeder etme.

Yine dumanlandı dağların başı
Gözümden akıttım kan ile yaşı
Nasıl koyup giden böyle kardeşi
Aman kardeş aman gel koyup gitme
Beni şu yerlerde derbeder etme.

Bunarın başında kolum bağladın
Kestin parmacığım ciğerim dağladın
İnşallah bu yana yolun uğradın
Aman kardeş aman gel koyup gitme
Beni şu yollarda derbeder etme.

Dağ başında kimsesiz kalan Huri kendisini vahşi hayvanlar parçalamasın diye bir ağaca çıkarak orada dururken bir kafile bunarın başına gelir, yemek yer, yatarlar. Bu kafile Çiçekli bey isminde başka memleketli bir adamın kafilesi imiş, gidecekleri sırada kız bunlara şu sözleri söyler:

Bunarın başında yatan gaziler
Kestiler parmağım ciğerim sızılar
Kuzum gelir diye anam arzular
Aman yolcu beni koyma bu dağda
Koyupta ağlatma beni bu çağda.

Nolsun hey Allahım vay gene nolsun
Bana bunıdenler tanrıdan bulsun
Şu benim vebalim boynuna olsun
Koyma ağam koyma beni bu dağda
Koyupta ağlatma beni şu çağda.

Bu yalvarış üzerine Çiçekli bey kızı ağaçtan indirir, memleketine götürür, kendisine nikâh edip alır. Hurinin bundan üç çocuğu olur, kendisini memleketine götürmesiçin rica ederse de Çiçekli bey aldırmaz. Nihayet Huri Çiçekli beyin ava gittiği bir gün Çocuklarını alıp kaçar. Yolda çocukları ölür, yalnız kalır, şu türküyü söyler:

Ne yatırsın bülbül bahar erişti
Kırmızı gül goncasına kavuştu
Şimdi benim gönlüm fırkata düştü
Eğil dağlar eğil sılama gidem.

Ayvalar, meyvalar yüksek dalda olur
Kahbe felek bizi birgün öldürür
Ananın atanın gözü yolda olur
Eğil dağlar eğil sılama gidem.

Durmayınca akan sular durulmaz
Dertli dile muhabbete doyulmaz
Gurbette olanın gözü yumulmaz
Eğil dağlar eğil sılama gidem.

Ah ile vah ile ömrüm geçirdim
Yedi yılda üç yavruyu uçurdum
Çiçekli beyi ciran avına aşırdım
Eğil dağlar eğil sılama gidem.

Kaleden kaleye şahan uçurdum
Yedi yılda on dört bayram geçirdim
Çiçekli beyi avlanmağa aşırdım
Eğil dağlar eğil sılama gidem.

Çiçekli bey avdan gelince Huriyi ve çocuklarını evde bulamaz, kaçtıklarını anlar, arkalarına düşer, dağlara şu sözleri söyler:

Kayadan düştüm bakın halime
Sırma saçın buldum sardım koluma
Yenileyin bir haber buldum ilime
Aman dağlar aman Hurim yok mudur?

Beş yüz askerim var kendim beslerim
Baş vezirleri geri tüslerim
Laleni sünbülünü bitmez ederim
Aman dağlar aman Hurim yok mudur?

Balta vurur temelini sökerim
Külünk vurur kayaların yıkarım
Ateş atar her yanını yakarım
Doğru söylen dağlar Hurim yok mudur?

Dağlar Çiçekli beye söyle cevap verir:

Bir gelincik gelip burda yatalı
Gözlerinden kanlı yaşlar dökeli
Beş ay beş gün oldu o buradan göçeli
Var git yolcu var git o burda yoktur.

Çiçekli bey dağlardan bu cevabı alınca yine araştırıp soruşturmağa devam eder. Huri de kendisini kimseye sezdirmemek ve bildirmemek için yolda görüştüğü bir çobandan elbiselerini satın alarak giyer, karıştığı bir kervanla yoluna devam etmekte iken Çiçekçi bey karşılarına çıkar şu sözleri söyler.

Altı aylık yollardan bura gelirim
Geldiğim yerlerden haber alırım
Ben Hurimi yitirdim onu ararım
İçinizden göreniniz oldu mu?

Erkek çoban kıyafetindeki kız bu sözleri söyliyenin Çiçekli bey olduğunu anlayıp şu cevabı verir:

Altı aylık yollardan bura gelin mi
Geldiğin yerlerden haber alın mı
Hurini görsen bilebilen mi
Ağlama Hurini buluvereyim
Gözünün yaşını silivereyim
Derdin pek çok imiş alıvereyim.

Çiçekli bey:

Çok uzak yollardan bura gelirim
Geldiğim yerlerden haber alırım
Hurimi görsem iyi bilirim
Nerde gördün oğlan benim Hurimi?

Oğlan:

Çok uzak yollardan bura gelemen
Geldiğin yerlerden haber alaman
Hurinle otursan onu bilemen
Ağlama Hurini buluvereyim
Gözünün yaşın silivereyim
Derdin pek çok imiş alıvereyim.

Çiçekli bey:

Hurimin başında fino fesi var
Yanında üç te körpesi var
Hurim yoktur ama burda sesi var
Nerde gördün oğlan benim Hurimi?

Oğlan:

Noldu hey Allahım şu bize noldu
Düşmanların hepsi bir yere doldu
Hurin sağ ama kuzuları öldü
Ağlama Hurini buluvereyim
Gözünün yaşın silivereyim
Derdin pek çok imiş alıvereyim.

Çiçekli bey:

Her nere gittisem arkama uydun
Göz ile mi gördün elden mi duydun
Oğlan bu cevapla ciğerim kıydın
Nerde gördün oğlan benim Hurimi?

Oğlan:

Nereye gittinse arkana uydum
Hem gözümle gördüm hem kabre koydum
Senden evvel kendi ciğerim kıydım
Ağlama Hurini buluvereyim
Gözünün yaşını silivereyim
Derdin pek çok imiş alıvereyim.

Nihayet birbirile konuşurlar ve tanışırlar. sonra Hurinin babasının memleketine gelirler. Huri baba ve annesini uykuda bulur, şu sözleri söyliyerek onları uyandırır, kavuşurlar:

Çobanlık yaparak geldim dağınıza
Uğrun uğrun girdim bağınıza
Gayrı Huri girsin evinize
Uyan ağam uyan Huriniz geldi.

İSTANBULDA DERLENMİŞ ATA SÖZLERİ

Baş tarafı 29 uncu sayda

Kâr ziyanın kardeşidir.

Kârla ziyan ortaktır.

Karı şerrine uğramış.

Karımın aklına gelen başa, anamınki dağa taşa.

Karınca gibi gözü leşte.

Karganın gönlünden şahinlik geçer.

Karınca yuvası gibi kaynar.

Karıncanın kanatlanması zevaline işaret.

Karın kardeşten daha yakın.

Karnı tok gözü aç.

Karış karış yere geçti.

Karış karış her yeri bilir.

Karpuz kesmekle yürek suğumaz. (Gaziantep)

Kasaba et borcu yok ya.

Kaşık düşmanı evdedir.

Kaşığı herkes yapar ama sapını ortaya getiremez.

Kaşığa ne gelirse bahtıma.

Geldim yurduma eyledim nazar
Hısım yok bilen yok bir kuru pazar
Huri kızın geldi bahçede gezer
Uyan anam uyan Huriniz geldi.

Karılar hamamı oldu erkek hamamı
Bağlan babam bağlan kâfir imamı
Salma babam salma fellah ağabı
Terkedin uykuyu Huriniz geldi.

Huri meseleyi baba ve anasına olduğu gibi anlatır, Hacı Kasım kızına iftira eden imamla ona yardım eden araptan intikamını alır.

M. Zeki

Kaşığıle yedirir, sapile göz çıkarır.

Kaşınmağa tırnak ister.

Kaş yapayım derken göz çıkarır.

Katığı ekmeğine denk.

Kavga bizim yorganın üstüne imiş.

Kavga edecek adam arıyor.

Kavga kızıştı mı oradan kaç.

Kavgada kılıç ödünç verilmez.

Kavga sen ben demekle çıkar.

Kavak ağacı gibi gölge vermez.

Kavak uzaya uzaya göğe yetişmez ya, elbet bir gün belinden kırılır. (Gaziantep)

Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez.

Kaz gibi ağzını açacağına gözünü aç.

Kaz gibi boynunu uzatıp bakar.

Kazı koz anlar.

Kazma kuyuyu kendin düşersin.

Kazdığı çukura kendi düştü.

Kazaya rıza gerek.

Kazanın görünürü var, görünmezi var.

Keçinin de sakalı var.

Kedi ciğere bakar gibi.

Kedi ile harara girilmez.

Kedi öldü fareler baş kaldırdı.

Kedi uzanamadığı ciğere murdar der.

Kedi gibi nankör.

Kedi gibi nereden atlasa dört ayak üstüne düşer.

Kedi gibi yakında dama çıkacak.

Kedi yavrusunu yiyeceği zaman sıçana benziyor dermiş.

Kediye ciğer inanılmaz.
Kedinin gözü sıçan deliğindedir.
Kedinin yedi canı var.
Kedisinden köpeğinden geçilmez.
Kehribar gibi sararmış.
Kelâm para selâm para.
Kelamından olur malum kişinin kendi mıktarı.
Kel başa şimşir tarak.
Kel ilaç bulsa kendi başına sürer.
Kel ölür sırma saçlı olur, kör ölür badem gözlü olur.
Kele köseden imdat olur mu?
Kelin mecali olsa kendi başını kaşır.
Kem söz kem akçe sahibinindir.
Kem küm etmeden söz söyliyemez.
Kemali nedir, üç kuruşluk şey.
Kendi başına medarı yok.
Kendi çalar kendi oynar.
Kendi düşen ağlamaz iki gözden olur.
Kendi ekmeğini kendi kırar.
Kendi etti kendi buldu.
Kendi gözündeki merteği görmez, elin gözündeki çöpü görür.
Kendinden haberi yok.
Kendi işini kendi görür.
Kendi ipini kendi çeker.
Kendi kendine gelin güvey olmuş.
Kendi ununu kendin öğüt.
Kendi yağile kavrulur.
Kendi yazdığını kendi okur.
Kendini dev aynasında görmüş.
Kendini aziz eden de rezil eden de insanın kendisidir.
Kendine gel yahu.
Kendine malik değil.
Kendim ettim kendim buldum dünyası.
Kendin söyle kendin işit.
Kendinden aşağısına bak da haline şükret.
Kendisi muhtacı himmet bir dede, nerde kaldı gayriye himmet ede.
Kendisinden başkasını beğenmez.
Kenarına bak bezini al anasına bak kızını al.
Keremin arpa tarlası gibi yandı.
Keskin zekâ keramete kıç attırır.
Keskin sirke kabına zarar.
Keskin sirke küpünü çatlatır.
Kesemin kâhyası yok ya.
Kesene danış, pazarlığa sonra giriş.
Kesesine güvenen her gün baklava börek yer.
Kesedar efendi razı olmıyor.
Kestirme giden çok dolaşır.
Kesemediğin eli öpte başına koy.
Kestane çıktığı kabuğu beğenmemiş.
Keyfine danış.
Keyfince gitmeli.
Keyfimin kâhyası değil ya.
Kibrin hasmı Allahtır.
Kim kazandı kim yedi.
Kim öldü kim kaldı.
Kim yudu kim taradı sohbet kime yaradı.
Kimi amcam kimi dayım hepsinden aldım payım.
Kimi enine çeker kimi boyuna.
Kimi yağından yenmez kimi yavanından.

Kimden kime şikâyet.
Kimin arabasına binerse onun türküsünü çağırır.
Kimin malını kime verecek.
Kimine hah hah kimine vah vah.
Kiminin parası kiminin duası.
Kimse kimsenin kabrini doldurmaz.
Kimse yoğurdum kara demez.
Kimsenin ahı kimsede kalmaz.
Kimsenin fenalığı kimseye bulaşmaz.
Kimsenin nasibini kimse yiyemez.
Kirpi gibi büzülür.
Kişi arkadaşından bellidir.
Kişi ettiğini bulur.
Kişi ettiğinden arlansın.
Kişi ettiğinden bulmaz etmediğinden bulur.
Kişi haddini bilmek gerek.
Kişi kendi ayıbını görmez.
Kişi ne ederse kendine eder.
Kişi noksanını bilmek gibi irfan olmaz.
Kişi refikinden azar.
Kişiye kendi ettiğini kimse edemez.
Kişinin ayıbını toprak örter.
Kişinin çektiği dili belâsıdır.
Kişinin iradeti kendi elinde.
Kılavuzsuz cennete bile girilmez.
Kılavuzu karga olanın bunu çamurdan çıkmaz.
Kılıç kından çıktı.
Kılıncın hakkı için.
Kılık kıyafet yerinde
Kıl pranga kızıl çengi
Kır ata binen donluyu da bilir donsuzu da. (Gaziantep)
Kırk bir kere maşallah
Kırk kişiyiz biribirimizi biliriz.
Kırkından sonra saz çalacak.
Kırkından sonra azana çare bulunmaz.
Kırk yıl günahkâr bir gün tövbekâr.
Kırk yıl kıran olmuş eceli gelen ölmüş.
Kırk yıldır patriğin eşeğini gezdirir.
Kırk yılın çarşambası bir araya geldi.
Kırk yılın bir günü var.
Kırk yıllık masal.
Kırk yıllık kâni olur mu yani.
Kırk zenci aklı bir incir çekirdeği doldurmaz.
Kırdığın koz bini aştı.
Kırılan kap yerini tutmaz.
Kırmızı mumla davet etmediler ya.
Kısa günün kâri az olur.
Kıs kıvrak bağlanmış.
Kısmet ise gelir hintten yemenden.
Kısmet değil ise ne gelir elden
Kısmet seni arar bulur.
Kısmetimizde varsa kaşığımızda çıkar.
Kış güneşi gibi ayda bir doğar.
Kışkırtma deliyi.
Kızı bana anası sana.
Kız beşikte çiyez sandıkta.
Kız doğuran çabuk kocar.
Kızı kendi havasına bırakırlarsa ya davulcuya varır ya zurnacıya.
Kızını dövmiyen dizini döver.
Kızım sana mı inanayım gözüm sana mı?

M. H.

bi görünüyor, hayale kanarak işe girişirsek çürük tahtaya basmış olmaz mıyız; peki diyip bizim de senin gibi çürük tahtaya basmamızı mı istiyorsun?

Çul çürüten — Gittiği yerde çok oturan: *Giderim ama öyle iki saat, üç saat oturmam, sonra benim adım çul çürüten çıkar; misafir deyip insana ikram ve izzette bulunuyor, lâkin o da ama çul çürütüyor, adamı işinden alıkoyuyor.*

Çuvala girmek — Ünsiyet, alışıklık : *Köpekle çuvala girilmez.* (Atalar sözü)

Dağ deviren — Kaba, hantal, iri cüsseli, haşin: *Mubarek nezaket yapayım derken pot kırıyor, meğer dağ devirenle arkadaşlık etmek kolay değilmiş; içimizde dağ deviren bulunmasın da ne olursa olsun.*

Dağlara taşlara — Bizden uzak olsun, bize zarar vermesin, bize dokunmasın: *Komşunun yirmi bir yaşında oğlu dağlara taşlara veremden öldü, şimdi zavallı kadın yapa yalnız kaldı.*

Dağda büyümek — Kabalık, vahşet, huşunet: *Sanki şehirde değil, dağda büyümüş, ben bu derece terbiyeden mahrum kimseye tesadüf etmedim; çocuk dağda mı büyüdün, biraz insan içine çıkta muaşeret nedir öğren.*

Dala çıka — Meşakkatle, bocalayarak, müşkülât çekerek: *Bilmem işte dala çıka gidiyoruz, Allah encamımızı hayır eyleye; dala çıka ya gümleyip gideceğiz yahut bir selâmete erişeceğiz, fakat, çarşambanın gelişi perşembeden bellidir derler, bu gidişle pek kurtulacağımızı zannetmiyorum.*

Dalavere — Hile, fırıldak, oyun: *Her işte dalavere olmaz, herkese de dalavere yapılmaz, dürüst hareket etmezsen aldanırsın; şöyle böyle derken herif bir dalavereye getirdi, çürük malını bize hatta piyasadan pahalı soktu.*

Dal gibi — İnce, zaif kuvvetsiz, mukavemetsiz: *Kızı mütemadiyen hırpalıyor, zaten dal gibi çocuk,böyle hırpalanırsa ne olur; yirmi okkalık bohçayı dal gibi çocuğa yükletmiş, sonra da eline çıkarıp yüz para verivermiş, yazık değil mi?*

Dallı budaklı — Karma karışık, müteaddit, akıl ermez halde, halli müşkül: *Hoşlanmadığım şey varsa böyle dallı budaklı işlere karışmaktır, lâkin bir kere içine girmiş bulundum; gel zaman git*

zaman mesele dallı budaklı bir şekil aldı, uğraştık, çabaladık, didiştik, bir türlü neticeye gelemedik.

Dal taban — Çıplak, parasız, malsız, serseri: *Bari paralı pullu bir adam olsa, dal tabanın biri olduğu halde çalım satması beni öyle sinirlendiriyor ki; sana da mı lâf düştü dal taban, sesini kes otur, aksi halde bütün foyanı meydana çıkarırım.*

Dalga geçmek — Dalgınlık, malihulya, ehemmiyet vermemek: *Derste dalga geçersen imtihanda mahçup olmaktan kurtulamazsın, iyisi mi gözünü aç, hocalarını dinle; sokakta dalga geçmenin sonu budur, şimdi cüzdanı çarptırdın ya bundan sonra aklın başına gelir.*

Dalgacı mahmut — Daima dalgın, alık, meczup, esrarkeş: *Hoş geldin dalgacı mahmut, hulya âleminde ne var, ne yok; birgün aklın başında değil, dalgacı mahmut gibi her zaman dalgın dolaşıp duruysrsun, bunun zararını göreceksin ya, bakalım ne vakıt?*

Dalına binmek — İcbar etmek, menfaate dokunmak, hiddeti mucip olacak iş yapmak: *Kimsenin dalına binme, sonra bir gün senin de dalına binip çileden çıkarırlar; zaten hiddetliyim, bir de sen dalıma binip büsbütün kızdırma; dalıma binmedikleri saat, dakıka yok ki.*

Dal budak salmak — Çoğalmak, büyümek, iktidar kazanmak, intişar etmek: *O zaman sükût etseydik iş bu derece dal budak salmayacaktı, fakat kendimizi tutamadık, vaziyeti berbat ettik; Sen bunu şimdi mi işittin, ayıl mesele çoktan dal budak saldı, uyuyorsun galiba.*

Damlamak — Gelmek, bir yere vaktinde yetişmek, aranmadan meydana çıkmak: *Onu aramağa, sormağa, soruşturmağa hacet yok, nerdeyse damlar, merak etme; sen de damladın, tamam olduk, konuşacaklarımızı bir an evvel konuşalım da işimize gidelim.*

Dama demek — Nihayete ermek, bitmek, sona gelmek; *Yok, bu yokuşa artık çıkamam, çoktan dama dedimdi ama, mukavemet ediyordum; Rıfkıda dama diyince oyunu bırakmağa mecbur olduk.*

Damarı tutmak — İnat, huysuzluk, yaramazlık: *Damarın tutmasın, sabrım, tâkatim kalmadı, vallahi senin pastırmanı çıkarırım; gâvurun evlâdı, bir kere damarı tuttu, söz dinletebilirsen dinlet; istediğini yapalım burada da damarı tutarsa günümüzü bize zehir eder.*

Damarı çatlak — Utanmaz yüzsüz, hayasız, haysiyetsiz: *Fazlasını ondan beklemek yanlış, ne damarı çatlak olduğunu bilmiyor musun; ne yapsak nafile, damarı çatlak, bundan ötesini düşünmeğe mahal yok.*

Damara girmek — Hulûl, nüfuz, tesir, aldatıp oyalamak: *Kurnaz benim gafletimden istifade etti, öyle bir damarıma girdi ki, ben de ne olduğumu bilmedim; senden başka damarına girmedikleri adam kalmamış, ne kurnaz şeylermiş.*

Dama atmak — Alakayı kesmek, vazgeçmek, ihmal etmek, meşgul olmamak: *Demek küçük doğunca büyüğün papuçlarını dama attınız, yapmayın canım benim kızıma yazık olur; yeni dostlar bulununca eskilerin papucunu dama atmak âdetini nereden öğrendiniz?*

Damdan düşer gibi — Birdenbire, habersiz, münasebetsiz: *Dur bakalım hoş geldin demeden, hal ve hâtır sormadan damdan düşer gibi kavgaya, münakaşaya başlayacak ne var, hele selâm ver, otur, ondan sonra konuşuruz; birdenbire damdan düşer gibi söyleme, evvelâ bir mukaddeme yap, biraz alıştır, meseleyi sonra anlat.*

Dandik babı — İnce, nazik, çapraşık his ve hayal meseleleri : *E babam, ben öyle dandik babından anlamam, bu kızı seviyor musun onu söyle, ötesini bırak.*

Daniska — İyi, pek âlâ, çok güzel, halis, öz, asıl, esas: *Külhan beyinin daniskası, ona emniyet edilir mi; şöyle böyle de söz mü, armudun daniskası orada çıkıyor, ağzına aldın mı mubarek meyva sanki hemen eriyor.*

Danışıklı dövüş — Evvelce kararlaştırılmış iş, hile, görünüş : *Ciddî zannettik te korktuk, merak etme onlar etrafı aldatmak niyetinde ama, işin danışıklı dövüş olduğunu anlamıyan kalmadı; düşündüğün şeye bak, öyle danışıklı döğüş biz çok gördük, meselenin nereye çıkacağını biliriz.*

Daraya çıkarmak — Saymamak, hesaba katmamak, ehemmiyet vermemek: *Aşkolsun size beni daraya mı çıkardınız, pek âlâ ben de size bir oyun oynayım da seyrediniz; ısrar etme mademki bizi daraya çıkardılar, aralarına almadılar, şu halde biz de bir daha yüzlerine bakmağa bile tenezzül etmeyelim.*

Dara boğmak — Tazyık, taciz, acele: *Beklesin biraz, ben pek dara boğmağa gelemem; kadını dara boğup atlattılar.*

Dara gelmek — Sıkışmak, parasız kalmak, çaresizlik: *Gösterdikleri şartları kabul etmek işime gelmediği halde dara geldiğim için*

ne dedilerse peki demeğe mecbur oldum; insanın dara geldiği bir zamanda alacağımı isteyip onu büsbütün müşkül vaziyete sokmak ahpaplığa yakışır şey değilken bunu dahi yaptı, ne dersin?

Darısı başına — Sen de kavuş, sen de aynı saadeti gör, aynı mazhariyete eriş: *Doktorun torunu bu sene mühendis çıktı, yüz elli lira aylıkla Anadolu demir yolları idaresine yerleşti, darısı bizim başımıza.*

Dasnik — Erkekle kadın arasındaki vasıta: *Dasniği buldun ya korkma artık işin iştir.*

Davul çalmak — İlân etmek, haber vermek, duyurmak, izah: *Kırk yılda bir iyilik yaptın herkes duysun diye nerdeyse davul çalacaksın; sünnet düğünü yapacağız diye biz davul çaldık, sen hâlâ kimsenin haberi yok diyorsun.*

Davul tozu minare gölgesi — Vâhi şeyler, olmıyacak iş, hayal: *Sana bir ilâç tarif edeyim, mısır çarşısından iki dirhem davul tozu, bir dirhem minare gölgesi al, birbirine karıştır, her sabah bir kaşık kullan derhal iyi olursun.*

Dayak yoksulu — Terbiyeye mühtaç, terbiye olunmamış, cezaya müstahak: *Yine her tarafı alt üst ediyorsun, dayak yoksulu şimdi hakkından geleceğim; kaşınıyor yine dayak yoksulu, geçen günkü şamarın acısını unuttun galiba.*

Dayı — Memur: polis, belediye zabıtası memuru: *Dayın geliyor, küfeyi oradan kaldır, enselenirsen papelleri uçlanırsın ha; dayıdan meydan yok ki, nereye gitsen karşına çıkıyor.*

Dayısı dümende — Taraflı, arkalı, mesnetli, kavi: *Senin de dayın dümende olsaydı istediğini yapardın, kimse de ses çıkaramazdı; atıp tutmakla iş bitmez, dayın dümende değilse, aldırma hiç birşey yapacağın yoktur.*

Dede — Yaşlı serseri, esrarkeşlerin ihtiyarı: *Nerdesin dede, bu günlerde seni gören hacı mı olacak?*

Deftere yazmak — Deli sırasına koymak, sözüne kulak asmamak, söylediğine ehemmiyet vermemek: *İsmini zaten deftere yazmıştık, demek bir daha yazalım öyle mi; bizim deftere yazılı olanlardan biri işte geliyor, aman sıvışalım görmesin, görürse akşama kadar yapışır, arkamızı bırakmaz.*

Defteri kabartmak — Masrafı çoğaltmak, fazla borç etmek, tahammülden fazla iş almak: *Her bahane ile aklımıza geldikçe defteri kabartırsak işimiz var, hele sabret, düşünelim, birdenbire karar verip nafile masrafa girmiyelim; defteri bir kere kabartmış bu-*

lunduk, şimdi uğraş istediğin kadar, altından çıkabilirsen aşkolsun.

Değirmen — Saat: *Nerde kaldın moruk, değirmenin yokmu ki vaktını şaşırıyorsun; bizde değirmen ne gezer, karnımızı doyuracak ekmek bulamıyoruz.*

Dehlemek — Kovmak, savmak, uzaklaştırmak, dışarı çıkarmak, dinlememek: *Piçi dehle gitsin karşında ne söyletip duruyorsun; ehemmiyet verme, gelirse dehlersin olur biter, eğer yüzüne duramıyorsan buradan savuşursun, gelince seni bulamaz.*

Deli alacası — Saçma sapan, manasız, biçimsiz: *Üstündeki nedir o deli alacası gibi her tarafı bir renkte.*

Deli dolu söylemek — Rabıtasız, manasız, dile geldiği gibi: *Fena adama benzemiyor ama pek deli dolu söylenip duruyor, anlaşılan biraz çenesi düşük; deli dolu söylediğin kâfi, biraz susta başkalarının anlatacaklarını dinleyelim.*

Deli duman — Aşifte, hayırsız: *Ne yapsan deli duman olduğu hemen belli oluyor.*

Deli fişenk — Savuruk, farfara, düşünmeden hareket eden: *Yola çıkacak adam bulamadın mı, o deli fişengin biridir, her halde birlikte iyi bir seyahat yapamazsın zannederim; herkes senin ne deli fişenk olduğunu pek âlâ biliyor.*

Deli pazarı — Karma karışık, alt üst, sırasız, tertipsiz, intizamsız: *Evin içini deli pazarına döndürdünüz, nedir bu hal, akşam babanız gelince siz görürsünüz, yaptıklarınızı birer birer anlatayım da bakın; delipazarı bok pazarı* (atalarsözü)

Deli saçması — Manasız, münasebetsiz, uydurma, akıl almıyacak, havsalaya sığmıyacak söz: *Bıktım bu deli saçmalarından, dinleye dinleye başım şişti; sabahtanberi dır dır boyuna deli saçması söyleyip duruyor, insanın tahammülü kalmıyor.*

Deli olmak — Çok sevmek, aşırı gitmek, iptilâ: *Sevginin de bu çeşidini hiç görmemiştim, deli olacak, o kadar üstüne titriyor; a kadın deli olmuş, bukadar düşkünlük iyi değildir hanım.*

Delik — Tevkifhane, hapishane: *Canın yine deliğe girmek istiyor galiba, kaşınıyor musun ulan tek dur elinden bir kaza çıkacak; dün delikten çıktın anlaşılan hâlâ aklın başına gelmemiş.*

Deliksiz — Fasılasız, devamlı, bozulmaksızın: *Kaç zamandır deliksiz bir uyku uyumak nasip olmuyor; deliksiz iş yaptığını gören varsa söylesin.*

Demirden çarık — Kuvvetli, mukavemetli, eskimez, sağlam: *Gezmediği,*

görmediği yer kalmamış, sanki ayağında demir çarık varmış gibi sade dolaşmış.

Demirden ayak — Yorulmak bilmez, üşenmez, çevik, sağlam: *Bir türlü durduğu oturduğu yok. Allah demirden ayak yaratmış, dağa taşa tırmanıyor, yine of bile demiyor.*

Demirden leblebi — Yenilmez, yutulmaz, tahammül edilmez, güç iş: *Vakıa ekmek parası çıkaramıyor değiliz, fakat yaptığımız iş değil demirden leblebi, dayanana aşkolsun; hakkın var, demirden leblebi gibi birşey ama, neyleyeceksin, hayat bu, katlanmaktan başka çare yok.*

Denyo — Alık, kaçık, sersem : *Burada da oturmağa gelmiyor, denyolar önünden geçit resmi yapıyorlar.*

Deniz derya ayak altında — Nezaretli, önü açık, müferrah: *Şaşırdım kaldım, sana da ev beğendirmek ne güç şeymiş, işte koca bina, deniz derya ayak altında, daha iyisi can sağlığı.*

Denizi kurutmak — Bedbinlik, ümitsizlik, yeis: *Tuhafsın vesselâm, ne söylerlerseler denizi kurutuyorsun, rica ederim bu meselede de çocukların şevkini kırmaktan vaz geç; tabiat işte, Allah onu da öyle yaratmış, ne olursa nerede olursa olsun, derhal denizi kurutuyor, kimsede heves bırakmıyor.*

Denize su götürmek — Zengine ikram etmek, boş, faydasız iş yapmak, neticesiz mesai: *Yorulduğun birşey değil, lâkin yerinde yorul, seninki denize su götürmek kabilinden oluyor; Avrupasını gezmiş, Asyasını dolaşmış, cebini doldurmuş, at, araba, uşak, aşçı, konak herşeyi yerinde, böylesini memnun etmek için insan ne yapabilir, bütün servetini sarfetse, denize su götürmek gibi tesirsiz kalır, görmediği, bilmediği, tutmadığı şey yok ki, yapılanlara kıymet verip tama etsin.*

Denizde balık — Meçhul, bilinmiyen, anlaşılmayan, takdir ve tahmin edilemiyen: *Görmeden ev alındığını şimdiye kadar hiç işitmedim, denizde balık pazarlık edilir mi, bir kere gez, göster, ondan sonra konuş.*

Denizden bir avuç su — Az, cüz'î, ehemmiyetsiz, kıymetsiz: *Tamamına şaştım, ayul bu ne, denizden bir avuç su, bari vereceksin, biraz fazla verde işe yarasın; utanmak yok, bunca senedir komşuyuz, elbette birbirimize hakkımız geçmiştir, memleketlerinden belki yirmi teneke yağ getirttiler, denizden bir avuç su kabilinden bize elli dirhem kadar birşey verdiler, insan sıkılmadıktan sonra.*

Denizden bir katre — Bak: denizden bir avuç su.

Denizden geçip çayda boğulmak — Büyük engeli atlayıp küçük müşkülü yenememek: *Zengin olup olmamak bir tarafa, bu kadar masrafa girdik az çok birşey yaptık, şimdi küçük bir parayı sakınıp mahçup olmayalım, denizi geçip çayda boğulacağız.*

Derebeyi kesilmek — Zulüm etmek, cesur, münferit görünmek: *Her istediğini yapmak hakkını sana kim verdi, memlekette kanun var, nizam var, mahkeme var, başımıza derebeyi kesilmene tahammül edemeyiz doğrusu; önüne gelene çatiyor, derebeyi kesilmiş sanki, nedir bu, şikâyet edip bu hale bir nihayet vermeli.*

Derisini yüzmek — Tekmil parasını almak, parasız bırakmak, eza ve cefa etmek: *Mendeburun derisini yüzmüşler, yine kahramanlık satıyor; yabancıya tesadüf ettiler mi, bu memlekette insanın derisini yüzmeğe kalkıyorlar ne acaip yer.*

Dert ortağı — Derddaş, dert dinliyin, dert anlayan, dertleşilen: *Dert ortağı olacak bir komşu yok, burası nasıl mahalle anlamadım ki; kimse kimsenin dert ortağı olmaz, evlâdın bile yâr olmadığı bir zamanda dert ortağı ararsan aldanırsın; içim dolu, bağrım yanık neyleyim ki baş başa verip oturacak, konuşacak bir dert ortağı yok, insan bunalıyorda kimseye bir şey söylemeğe cesaret edemiyor.*

Derdini yanmak — Tezallüm, iştikâ: *Sabahleyin geldi, akşama kadar oturup derdini yandı, ben de hatır için ses çıkarmayıp dinledim, fakat kafamı şişirmedi dersem yalan olur.*

Derdini marko başaya anlat — Derdini dinleyecek adam bul, derdini bize söyleme, derdini biz dinleyemeyiz: *Kafamı patlattın artık, boyuna söylenip duruyorsun, git derdini marko paşaya anlat, olmaz dedik anlamadın mı, başka lâf yok, haydi bu kadar yeter.*

Deve yapmak — Yutmak, almak, kaybetmek: *Niyetinin fena olduğunu hissetmiyor değilim, deve yapmak istiyorsan aldanırsın, dünyada açık göz senden başka bulunmaz mı sanıyorsun; kardeşin elmaları deve yapmış, bir daha alırsak bu defa da sen deve yaparsın.*

Deryadan bir katre — Bak: Denizden bir avuç su.

Destiyi doldurmak — Kazanmak, para, mal, mülk sahibi olmak: *Zamanında destiyi doldurmuş olduktan sonra endişe edecek ne var, köşesine çekilir, etrafına da çocuğunu çoluğunu alır, rahat eder; tekaüt olması hakikaten fena oldu, vaktinde desteyi doldursaydı şimdi arpacı kumrusu gibi düşünmezdi, ne çare eli, avucu boş, bir iş buluncaya kadar darlığa katlanacak.*

Dev aynasına bakmak — Kendini beğenmek, kendini büyük görmek:

Tahammül olunmaz şey, insan kendisini bu kadar dev aynasında görmemeli, ne var, ne olmuş sanki, onun kadar herkes kazanıyor.

Devede kulak — Cüz'î, ehemmiyetsiz, küçük,kifayetsiz:*Koca bahçeye bir araba gübre devede kulak gibi vız gelir, neyse şimdilik bu kadar olsun da ileride bir çaresine bakarız.*

Devlet düşgünü — Görmüş geçirmiş, zenginken fekir düşmüş, gözü tok: *Belli ki devlet düşgünü bir adam, görüyor musun hareketleri ne kadar ağır, ne kadar kibar.*

Deve kini tutmak — Kin ve garezde şiddet göstermek, kinini uzun müddet muhafaza etmek: *Kırk yıllık hesabı karıştırıp bağırmak haykırmak ayıp oluyor, anlaşılıyor ki deve kini tutuyormuşsun, bırak unutulmuş birşey için bu gürültü fazla geliyor.*

Dış kapının mandalı — Uzak akraba: *Üzülecek şey mi buldun, o zarar gördise sana ne, dış kapının mandalı, başka derdin yok mu, sen kendini düşün.*

Dır dır — Çok söz, dedikodu: *Akşama bize gel, oturalım, biraz dır dır edip vakıt geçiririz; dır dırından bıktım, sus artık başımı dinleyeyim.*

Dıragon — Parasız, züğürt, kopuk: *Tam çattık dıragona, biz başkasından beklerken o da bizden yardım umuyor.*

Dırav — Para: *Aç kesenin ağzını, papelleri uçlan, bu iş dıravsız görülmez.*

Dibine darı ekmek — Bitirmek, harcamak, sarf ve istihlâk: *Nihayet dibine darı ektin, elde avuçta birşey kalmadı, bundan sonra ne yapacağız bilmem; eline birşey geçti mi, dibine darı ekmeden bir türlü rahat etmez, ne tuhaf tabiatı var anlaşılmıyor vesselâm.*

Dipsiz kile boş ambar — Asılsız, boş, faydasız, ehemmiyetsiz: *Sade söylüyor, söylediklerinden bir netice çıkarsa o da iyi, fakat dipsiz kile boş ambar, söylediklerini yine kendisi dinliyor; uğraş, didin ne olacak, dipsiz kile boş ambar değil mi, en iyisi adam sende deyip geçmektir.*

Didirgin (tedirgin) etmek — Ürkütmek, korkutmak, yerinden oynatmak: *Gözü kör olsun,evi tamir edeceğim diye bizi didirgin etti; gürültü etme, çocuğu tedirgin edeceksin, uyutuncaya kadar zaten canım çıktı meydan verde uyusun, ben de rahat edeyim.*

Dik başlı — Sert, anut, serkeş, itaatsiz: *Velinimetin bu, artık ona karşı da dik başlılık ettikten sonra söyleyecek söz kalmaz; vaz geç bu kadar dik başlı olmanın bir gün zararını göreceksin.*